

BARKAMOL AVLOD TA'LIM-TARBIYASIDA O'QITUVCHI PEDAGOGIK MAHORATINING O'RNI

*Mirmaxmudova Aziza Ozodjon qizi,
Mirzayeva Madina Ma'murjon qizi
O'zMU 4-bosqich talabalari E-mail:
jamshid.yusubov@mail.ru*

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'qituvchi-pedagoglarning shaxs ma'naviy kamoloti, yosh avlodni hozirgi zamon talablarida tarbiyalash va zamonaviy bilimlar bilan qurollantirishda pedagogik mahoratini o'rni haqida fikr-mulohazalar berilgan.

Kalit so'zlar: Pedagogik mahorat, kasbiy kompetentlik, o'qituvchi, tarbiya.

O'qituvchi barkamol avlod ta'lim-tarbiyasi uchun javobgar shaxs bo'lib, nafaqat ma'naviy-axloqiy madaniyati bilan atrofdagilarga o'rnak bo'lishi, shu bilan birga, pedagogik mahoratini ham namoyon eta olishi, yetuk o'qituvchi sifatida malakali kadrlarni tayyorlash ishiga o'zining munosib hissasini qo'shishi zarur.

Pedagogik mahoratga ega bo'lish, o'qituvchi uchun ta'lim-tarbiya samaradorligini ta'minlovchi zamin bo'libgina qolmasdan, ayni vaqtda uning jamiyatdagi obro'-e'tiborini ham oshiradi, o'quvchilarga nisbatan hurmat yuzaga keladi. Kasbiy mahoratni oshirish yo'lida amaliy harakatlarni tashkil etish: pedagogik faoliyatda yo'l qo'yilgan yoki qo'yilayotgan xatolardan holi bo'lish, o'quvchilar, hamkasblar hamda ota-onalar bilan munosabatda muvaffaqiyatlarga erishish imkoniyatini yaratadi.

Pedagogik mahorat nima? Uning mohiyati nimalardan iborat? Ularni egallash uchun nimalarni bilish kerak? Hozirgi zamon pedagogikasi va psixologiyasi «pedagogik mahorat» tushunchasiga turlicha izoh beradi. Jumladan, "Pedagogik ensiklopediya"da quyidagicha izohlangan: "O'z kasbining mohir ustasi bo'lgan, yuksak darajada madaniyatli, o'z fanini chuqur biladigan, yondosh fanlar sohalarini yaxshi tahlil eta oladigan, tarbiyalash va

o'qitish uslubiyatini mukammal egallagan mutaxassis"[5]. Ushbu ta'rifning mohiyatidan kelib chiqib o'qituvchining pedagogik mahorati tushunchasi mazmunini shunday izohlash mumkin:

1. Madaniyatning yuqori darajasi, bilimdonlik va aql-zakovatning yuksak ko'rsatkichi.

2. O'z faniga doir bilimlarning mukammal sohibi.

3. Pedagogika va psixologiya kabi fanlar sohasidagi bilimlarni puxta

egallaganligi, ulardan kasbiy faoliyatida foydalana olishi.

4. O'quv-tarbiyaviy ishlar metodikasini mukammal bilishi.

O'qituvchilarning bolalar bilan ma'naviy madaniyatini shakllantirishning eng yaxshi namunasini izlash, shu asosida tarbiyachi ishining hayotiy me'yor va qadriyatlarini aniqlash o'quvchining tarbiya jarayonidagi faolligini ta'minlashga olib keladi. Dunyoqarashi hali to'la-to'kis shakllanmagan bolalar uchun kattalarning hayotiy tajribalari, ularning shaxsiy namunalari tarbiyaviy ta'sir kuchiga ega.

"Pedagogik mahorat"- kompetentli o'qituvchilarni tayyorlashning asosi bo'lib, «Pedagogik mahorat» fani kasbga oid bilim va qobiliyatlarni o'qituvchilarda shakllantirish, ijodkorlikni tarbiyalash, mahorat, ko'nikma va malakalarni egallashlari uchun, pedagogik texnika, pedagogik hamkorlik, pedagogik nazokat, nutq madaniyati to'g'risida ma'lumotlar berib boradi.

Pedagogik mahorat tizimi quyidagi o'zaro bir-biri bilan bog'liq bo'lgan asosiy komponentlardan iborat:

1. Pedagogik insonparvarlik talablariga bo'ysunishi.

2. Kasbga oid bilimlarni boshqa fanlar bilan aloqadorlikda mukammal bilish.

3. Pedagogik qobiliyatga ega bo'lish.

4. Pedagogik texnika sirlarini puxta egallash[6].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2019-yil 23-avgust kuni xalq ta'limi tizimini rivojlantirish, pedagoglarning

malakasi va jamiyatdagi nufuzini oshirish, yosh avlod ma'naviyatini yuksaltirish masalalariga bag'ishlangan videoselektor yig'ilishida, Prezidentimiz maktab ta'limi tizimini isloh qilish bo'yicha mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlar, bu borada oldimizda turgan dolzarb vazifalar haqida fikr yuritarkan:

“Ta'lim-tarbiya sohasida zamonaviy va oqilona tizim yaratish, o'qitish metodlari, ta'lim standartlari, darslik va o'quv qo'llanmalarini yangilash zarurligi, bilim berishda chet eldagi ilg'or tajribalardan foydalanish, tarbiyada esa milliy an'ana va qadriyatlarga suyanish muhimligini”[1] qayd etdi.

Barcha kasblar orasida o'qituvchilik kasbi o'zgacha va muhim ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Zero, o'qituvchi yosh avlod kamolotining me'mori, yoshlarga ta'lim-tarbiya beruvchi insondir. Ana shu mas'uliyat o'qituvchidan o'z kasbining mohir ustasi bo'lishni, o'quvchilarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatib, ularning qiziqishi, qobiliyati, iste'dodi, e'tiqodi va amaliy ko'nikmalarini har tomonlama rivojlantirish yo'llarini izlab topadigan kasb egasi bo'lishni talab etadi. Buning uchun doimo o'qituvchilarning kasbiy mahoratini, ko'nikma va malakalarini oshirib borish, ularga har tomonlama g'amxo'rlik qilish, zarur shart-sharoitlar yaratish, moddiy va ilmiy-metodik yordam ko'rsatish, ijodiy tashabbuskorligini muntazam oshirib borishga ko'maklashish lozim.

Davlatimiz rahbari ta'kidlaganlaridek “Bugun har bir o'qituvchi va tarbiyachi, oliygoh domlasi ta'lim va ilm-fan sohasidagi eng so'nggi ijobiy yangiliklarni o'quv jarayonlariga tatbiq eta oladigan, chuqur bilim va dunyoqarash egasi, bir so'z bilan aytganda, zamonamiz va jamiyatimizning eng ilg'or vakillari bo'lishlari kerak”[2]. Bugungi kunda o'qituvchi yoshlarni g'oyaviy - siyosiy jihatdan chiniqtirib tabiat, jamiyat, ijtimoiy hayot, tafakkur taraqqiyoti qonuniyatlarini o'rgatadi, mehnat faoliyatiga tayyorlab, kasb- hunar sirlarini puxta egallashlariga ko'maklashadi va jamiyat uchun muhim bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatlarni hal etadi.

Pedagogning kasbiy kompetentligi tasnifi quyidagilarni o'z ichiga oladi:
- pedagogning ish sohasi bo'yicha kompetentligi uzluksiz ta'lim tizimini o'z ichiga oladi;

- ixtisoslik bo'yicha kompetentligi - o'qituvchi, tarbiyachi, psixolog, defektolog, kasb ta'limi o'qituvchisi, ishlab chiqarish ustasi;
- pedagogning faoliyati yo'nalgan obyekt bo'yicha kompetentligi- o'quvchilar, Ota-onalar, sinf jamoasi, sotsium va boshqalar;
- pedagogning faoliyati turi bo'yicha kompetentligi motivatsion, gnostik, metodologik, metodik, informatsion, kommunikativ, refleksiv, prognostik, konstruktiv, tadqiqot, texnologik, korreksion va shu kabilar.

Pedagogning kasbiy kompetensiyasi o'z-o'zidan shakllanmaydi, balki uning shakllantirish bosqichlari mavjud bo'lib, ushbu bosqichlar asosida pedagog kadrlar tarbiyalanadi va shakllanadi. Ular quyidagi bosqichlardan iborat:

Pedagogning kasbiy kompetensiyasining shakllanish bosqichlari:

- >qobiliyatni aniqlash;
- >tarbiyalash va shakllantirish;
- >chiniqtirish, (kichik hajmdagi topshiriqlar berish);
- > i shonch;

Xalq ta'limi tizimi pedagog kadrlari o'z faoliyatlarida ilm-fan, tajriba, qobiliyat

va kasbiy mahoratga asoslangan holda o'z-o'zini namoyon etishi o'quvchilar jamoasini samarali boshqarishda muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy jamiyat ta'lim tizimi oldiga yuqori malakali, intiluvchan, raqobatbardosh, tashabbuskor, ma'naviy va jismoniy sog'lom shaxslarni tarbiyalab berish talabini qo'ymoqda. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasida "Yuksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash, ta'lim muassasalarida kompetentli ilmiy pedagogik kadrlar zahirasi yaratish" vazifasi belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Eng katta boylik - bu aql-zakovat va ilm, eng katta meros - bu yaxshi tarbiya, eng katta qashshoqlik - bu bilimsizlikdir! Shu sababli hammamiz uchun ilg'or bilimlarni o'zlashtirish, chinakam ma'rifat va yuksak madaniyat

egasi bo'lish uzluksiz hayotiy ehtiyojga aylanishi kerak"[3].

Respublikamiz mustaqillikka erishgach ta'lim-tarbiya jarayonini rivojlantirish uchun bir qancha yangi asoslar yuzaga keldi. Jumladan "Ta'lim to'g'risidagi Qonun", "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning yaratilishi ta'limni tubdan isloh etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma'naviy va ahloqiy talablarga javob beruvchi malakali kadrlar tayyorlash imkoniyatini beradi.

«Ta'lim to'g'risida»gi Qonunda belgilangan vazifalarni amaliyotga tadbiq etish, Respublika ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar muvaffaqiyatini ta'minlash, ta'lim muassasalarida faoliyat olib borayotgan o'qituvchi, tarbiyachi, ishlab chiqarish ustalarining ma'naviy qiyofasi hamda kasbiy mahoratlariga ham bog'liqdir. Shaxsni tarbiyalash ishi nihoyatda murakkab faoliyat jarayoni bo'lib, juda qadimdan ushbu faoliyatga jamiyatning yetuk kishilari jalb etilgandir.

Mazkur holat yosh avlod tarbiyasi, uning tashkil etilishi mazmuni nafaqat shaxs kamoloti, balki jamiyat taraqqiyotini ham belgilashda muhim ahamiyatga ega ekanligini anglatadi. Har tomonlama yetuk, ma'naviyati boy, dunyoqarashi keng, intellektual salohiyatli, bilimli, yuksak axloqiy xislatlarni o'zida mujassamlashtirgan yosh avlod - yurt kelajagi poydevori ekan, bu avlodni tarbiyalovchi, yetuklikka olib boruvchi pedagoglar o'zlari dars beradigan fani bo'yicha kuchli bilimga ega bo'lishidan, bu bilimlarni yangi zamonaviy pedtexnologiyalar, interfaol metodlar bilan o'quvchi shaxsiga yetkazib berishdan tashqari, har bir dars orqali tarbiyaning ma'lum bir elementlarini ularga singdirib borar ekan, avvalo o'zi barcha axloqiy kategoriyalarni o'zida mujassamlashtirgan ma'naviy yetuk shaxs bo'ishi lozim.

Yuqorida qayd etilgan fikrlardan bugungi kun o'qituvchisi shaxsiga nisbatan qo'yilayotgan talablar mazmuni anglaniladi. Zamonaviy o'qituvchi qanday bo'lishi zarur? O'qituvchi-pedagog pedagogik, psixologik va mutaxassislik yo'nalishlari bo'yicha maxsus ma'lumot, kasbiy tayyorgarlik, yuksak axloqiy fazilatlarga ega hamda ta'lim muassasalarida faoliyat

ko'rsatuvchi shaxs sanaladi. Bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetentligi, irodaviy sifatlar, intellektual salohiyat, hissiy sifatlar, amaliy ko'nikmalar, o'z-o'zini boshqara olish layoqatlarining o'zaro bog'liqligi va shaxsning ijtimoiy-madaniy faollik darajasini aks ettiruvchi individual sifatlar asosida shakllantiriladi. Yevropa davlatlarida shakllangan an'anaga muvofiq kasbiy malaka mutaxassisning kompetentligi, uni shakllantirishga qaratilgan ta'lim tizimi esa - bilim, ko'nikma va malakalar darajasi bilan o'lchanadi.

Pedagoglarning shaxsiy, kasbiy va tarbiyaviy fazilatlarini tarkib toptirishning usul va vositalarini belgilab olish va o'zlashtirishda jahon andozalari, buyuk ajdodlarimiz merosidan foydalanish kabi masalalar mavzuning dolzarbligini belgilaydi. Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoev ta'kidlaganidek, "Biz ta'lim va tarbiya tizimining barcha bo'g'inlarida faoliyatini bugun g'izamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz" [4].

Shuni ta'kidlash kerakki, har doim ham belgilangan talablar va standartlarga to'liq mos keladigan odamlar chinakam professionallar bo'lavermaydi, sabab, ba'zilar bilimlarni amalda qanday qo'llashni bilishmaydi, demak, bunday pedagogik faoliyat samarasiz bo'lib qolaveradi. Kasbiy pedagogik kompetensiyalarni alohida turlarga ajratish maqsadga muvofiqdir:

- **Maxsus pedagogik kompetensiya** - pedagogik faoliyatni zarur darajada amalga oshirish uchun yetarli ma'lumotga ega bo'lish va pedagogning o'z kasbiy darajasini munosib baholay olishi va mutaxassis sifatida o'z rivojlanishini belgilash qobiliyati.

- **Ijtimoiy pedagogik kompetensiya** - ijtimoiy vakolat darajasi pedagogning hamkasblari bilan munosabatlarni samarali qurishi, birgalikdagi harakatlarni rejalashtirish qobiliyatini belgilaydi. Samarali aloqa ko'nikmalari, pedagogik madaniyat va ish natijalari uchun javobgarlik - bularning barchasi ijtimoiy pedagogik kompetensiya tushunchasiga kiritilgan.

- **Shaxsiy pedagogik kompetensiya** - bu pedagogik ishni oqilona

tashkil etish qobiliyati bo'lib, vaqtni boshqarish, shaxsiy o'sishga intilish uning asosiy tarkibiy qismlaridir. Shaxsiy pedagogik kompetensiyaning yuqori darajasi ega bo'lgan ishchilar charchashga kamroq moyil, vaqt bosimida ishlashga qodir.

Zamonaviy pedagog kompetensiyasida jarayonni boshqarishning o'ziga xos vazifalari mavjud bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

- > loyihalashtirish;
- > tashkillashtirish;
- > tahlil qilish;
- > nazorat qilish;
- > motivatsiya berish.

Yuqorida bayon etilgan pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligi komponentlari pedagogning yutug'ini kafolatlaydigan omillar hisoblanadi.

Pedagog kadrlarning faoliyatini innovatsion boshqarishda uning kasbiy refleksiya muhim rol o'ynaydi.

Pedagoglarning kompetentligini baholashda xatti-harakatlarning ko'rsatkichlariga tayanib ish tutish samaralidir. Aynan shu narsa kompetensiya va kompetentlik orasidagi farqlar nimani anglatishini aniq ko'rsatib beradi. Mutaxassislarining malakasini baholash muntazam, mustaqil, maqsadli, shaffof, aniq mezonlarga ega bo'lishi kerak. Kompetentlik nima ekanligini tushungandan so'ng, uning darajalarini aniqlash qiyinchilik tug'dirmaydi.

Pedagoglarning boshqaruv kompetentligi sifatida jamoaviy ish, rahbarlik, hamkorlik, murabbiylik, rasmiy vakolatlardan foydalanish kabi mezonlar ko'rsatadi. Bu kabi kompetentlik talablariga javob bermaydigan har bir pedagogni qo'shimcha mashg'ulotlarga yuborib, ta'lim muassasasi faoliyatiga asoslangan treninglar o'tkazish maqsadga muvofiqdir, ya'ni pedagoglarni rivojlantirish muhim vazifa hisoblanadi.

Demak, kompetentlikni shakllantirish bosqichma-bosqich va uzluksiz jarayon bo'lib, u oliy ta'lim muassasasida boshlanadi va ish joyida tajribali ustozlar nazorati ostida davom etadi. Shuni unutmaslik kerakki, yuqori kasbiy

kompetentlik nafaqat bilim darajasi, balki xodimning amaliy ko'nikmalari, tajribasi va shaxsiy fazilatlari hamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh.M.Mirziyoyev. 2019 yil 23-avgust kuni ta'lim tizimidagi muammolar yechimiga bag'ishlangan videoselektoryig'ilishidagi nutqi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. 30.09.2020 yil.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. - Toshkent:"O'zbekiston" nashriyoti, 2021. 24-bet.
4. Mirziyoyev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalqfarovonligining garovi.- T.:«O'zbekiston»,2017.-22-b.
5. R.G'.Safarova. R.H.Jo'rayev. Pedagogika Ensiklopediya (II jild) - Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti. 2015y.
6. Qarang: www.ziynet.uz.
7. www.prezident.uz.
8. кызы МУСТАФАЕВА, Наджиба Ильгар. "К 70-ЛЕТИЮ ВСЕОБЩЕЙ ДЕКЛАРАЦИИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА." Московский журнал международного права 106.1 (2018): 35-43.
9. Khamdamova, Shirin. "НОРМОТВОРЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МЕСТНЫХ КЕНГАШЕЙ КАК ОДИН ИЗ МЕХАНИЗМОВ РЕАЛИЗАЦИИ ПРЕДСТАВИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ." Theoretical & Applied Science 4 (2020): 73-76.